

La difusió del fabrisme al Priorat, la Ribera d'Ebre i la Terra Alta a través de la premsa local (1927-1936)

XAVIER RULL
Universitat Rovira i Virgili

1. INTRODUCCIÓ¹

Aquest treball dóna compte de la difusió del fabrisme al Priorat, la Ribera d'Ebre i la Terra Alta a través de la premsa local entre 1927 i 1936. El tractament unitari d'aquestes comarques té raó de ser perquè tenen un perfil social, demogràfic i econòmic semblant (són terres muntanyoses d'interior, de parla nord-occidental i vinculades a Reus i Tarragona) i perquè els redactors de les publicacions estudiades es coneixien.² Les revistes en qüestió són:

— *Priorat*, tercera etapa (Falset, 1930-1936). Dirigida per Salvador Estrem i Fa (ja hi havia escrit en les altres dues etapes, 1915-1916 i 1922-1923, sobretot en la segona).

— *La Ribera* (Móra d'Ebre, 1932-1934). Impulsada per Ramon de P. Chies.

— *La Riuada* (Móra d'Ebre, 1927-1930). Promoguda per Martí Rouret i Artur Bladé i Desumvila.³

— *Tivissa* (Tivissa, 1928-1931). Primer quinzenal i després mensual, tot i no fer proclames fabristes tenia un posicionament cultural idèntic al de les altres revistes.

1. Aquesta comunicació es complementa amb la de Sílvia Güell i Roser Llagostera sobre l'Alt Camp i la Conca de Barberà. L'autor agraeix els comentaris de Sílvia Güell, Roser Llagostera, Joan Solà, Ramon Marrugat i Emigdi Subirats.

2. Alguns van escriure en més d'una revista: Bladé a *El Llamp*, *La Riuada* i *Tivissa*; Estrem i Fa a *Priorat*, *El Llamp* i *Tivissa*; Abdó Barceló i Ramon Sedó a *Priorat* i *El Llamp*; etc. Per tal de tenir una idea dels llaços entre persones i revistes, vegeu Estrem i Fa (1929) i Bladé (1991, p. 120-123).

3. Bladé va ser després un dels biògrafs de Fabra, a qui va conèixer a Montpeller. Va escriure articles sobre ell a *La Nostra Revista* (Mèxic) i va publicar *Contribució a la biografia de mestre Fabra* (1956). Vegeu Ginebra (1995).

— *El Llamp* (Gandesa, 1921-1934). Dirigida a la darrerria per Manuel Bardí —hi havia entrat el 1925—, era la degana del grup (si exceptuem la primera etapa de *Priorat*), i molts dels que estaven a *Priorat* a la tercera etapa hi havien col·laborat (arran de la desaparició d'*El Llamp* van dedicar-hi un número monogràfic).⁴

Són publicacions que tenen força trets en comú: àmbit (comarcal), temàtica (generalista), periodicitat (quinzenal), vocació (comarcalista i de compromís ciutadà) i ideologia (catalanista). Informen de temes locals, però també de l'actualitat general (política, innovacions tècniques, divisió territorial, etc.). També publiquen literatura, sobretot d'autors locals (*Priorat*, *Tivissa* i *El Llamp* duen escrits d'Estrem i Fa).

Políticament hi ha matisos. *Priorat* i *El Llamp* eren conservadores —la primera catòlica i tot—, i els seus directors (Estrem i Fa i Bardí) eren de la Lliga (bé que en algun camp eren progressistes: a *El Llamp* estaven compromesos amb la igualtat de gènere). Els editors de *La Riuada* tenien un ideari esquerrà (Bladé va militar a Esquerra Republicana de Catalunya) però mantenien contactes amb les revistes conservadores. *Tivissa* estava poc significada políticament —sols es declarava catalanista i democràtica—, però tenia lligams amb *Priorat*. *La Ribera* era esquerrana i més radical en els seus plantejaments catalanistes, i es pot considerar deslligada del grup. Va ser portaveu comarcal d'Acció Catalana (o Partit Republicà Català), i per això mantenia vincles amb la revista *Vida Tortosina* (Tortosa, 1927-1937).

2. COMPROMÍS AMB EL CATALÀ

Aquestes revistes estaven compromeses amb la llengua. A tall d'exemple, *Tivissa* té diversos textos en pro del català.⁵ Al seu torn, *Priorat* critica la Real Academia Española o el diari *ABC* per les seves opinions sobre l'idioma (núm. 67, 4 octubre 1931; núm. 77, 6 març 1931; núm. 157, 7 juliol 1935); reivindica la retolació en català i encoratja a aprendre d'escriure'l (núm. 61, 5 juliol 1931; núm. 168, 15 de-

4. A la zona hi havia també revistes d'ideologia no catalanista: *El Galacho* (Móra d'Ebre, 1929), editada per Antonio Jiménez en espanyol, i *La Voz de Falset* (Falset, 1929-1930), que en principi sols publica textos en espanyol bé que, a partir de 1930, també en publica en català (el canvi va ser una reacció a la reparició de *Priorat* (Fusté, 1990): fins i tot va passar a dir-se *Falset i Comarca*). També hi havia el periòdic quinzenal *L'Ideal de l'Ebre* (Móra d'Ebre), portaveu d'Esquerra Republicana de Catalunya. Quan *La Riuada* va plegar, per disputes internes, molts dels qui hi col·laboraven van fer-hi cap, juntament amb l'editor d'*El Galacho*.

5. L'editorial «Per la llengua catalana i per la concòrdia hispànica» (núm. 33, 20 abril 1930), sobre un acte a favor del català fet a Barcelona per intel·lectuals castellans el març anterior; l'article «La República i la llengua catalana» (núm. 46, 20 maig 1931), sobre el decret d'ús de la llengua en escoles públiques de Marcellí Domingo (ministre d'Instrucció Pública); un editorial sobre la llengua de l'ensenyament (núm. 47, 20 juny 1931), i un editorial sobre drets lingüístics (núm. 34, 20 maig 1930).

sembre 1935), o fa promoció d'entitats catalanistes (Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, Palestra).⁶

Per això acullen qualsevol proposta encaminada a normalitzar o dignificar l'idioma. Com a mostra, Joaquim Civera i Sormaní, de Nostra Parla,⁷ va publicar a *Priorat* (núm. 72, 20 desembre 1931; núm. 73, 3 gener 1932; núm. 134, 15 juliol 1934) i *El Llamp* (núm. 36, 15 juliol 1934) escrits propugnant un llenguatge sense paraulotes («Depurem la llengua», *Priorat* [2a etapa], 7 gener 1923):

S'ha dit moltes vegades que el parlar correctament la llengua catalana era propi de catalanistes. El parlar bé és propi de les persones de cultura i de bon gust.⁸

Atès que en aquesta època bona part de les propostes per a redreçar el català provenien de Fabra i el seu entorn, aquestes revistes actuen com a corretja de transmissió de l'ideari fabrià. Ho fan bàsicament amb tres menes d'escrits: alliçonaments doctrinals, elogis de Fabra i orientacions per a escriure o parlar correctament.

3. ALLIÇONAMENTS APOLOGÈTICS

Aquestes revistes alliçonen sovint sobre la necessitat d'escriure correctament en català i exhorten els lectors a millorar els seus coneixements gramaticals. Ho fan amb dos enfocaments. El primer és l'apologia: es defensa i s'argumenta la necessitat d'aprendre català o de depurar-lo, com un deure cívic. N'és una mostra el text de Josep Miquel i Macaya («Pel bell catalanesc», *La Riuada*, núm. 34, 16 novembre 1928), en què, després de defensar una llengua literària enriquida amb mots d'arreu, recomana l'estudi gramatical a fi de tenir un bon domini del llenguatge i bandejar castellanismes, col·loquialismes i errors sintàctics. O un altre de Jaume Aroles («La campanya de la llengua», *El Llamp*, núm. 212, 30 abril 1930):

la necessitat de construir el magne castell de la nostra llengua que ha estat i serà sempre, si així ho volem, el baluard que mai no podrà ésser enderrocat ni pels mals vents ni per les pedregades, vinguin d'allà d'on vinguin. Cal, doncs, que tots aportem el nostre esforç, per petit que sigui, a l'obra de redreçament que dirigeix amb una lloable exemplaritat el Mestre Pompeu Fabra [...]. Hem de tenir un

6. *Priorat* donava suport a Palestra. El juny del 1931 Palestra va enviar una delegació a la vall de l'Ebre. *Tivissa* (núm. 47, 20 juny 1931) se'n va fer ressò i Estrem i Fa va acompanyar-la en la seva estada a Falset (*Priorat*, núm. 59, 7 juny 1931).

7. Nostra Parla era una associació que treballava pel català i la unió de les terres catalanoparlants. Vegeu Graña (1995).

8. L'article del 15 de juliol de 1934 es titula «La dignificació de la paraula viva», títol prou explícit. Podria ser que els escrits de Civera apareguessin prèviament o simultàniament en altres publicacions.

interès marcat a propagar la depuració del nostre idioma, si volem que mereixi el respecte que com a tal li correspon.

Estrem i Fa és dels qui més va escriure en aquesta línia («Treballem per l'idioma», *Priorat*, núm. 157, 7 juliol 1935):

La tasca a realitzar avui, és per la depuració i dignificació de l'idioma. [...] tenim cadascú de nosaltres una obra formidable a realitzar en pro de l'idioma de Catalunya. Depuració, perfeccionament, dignificació de la nostra llengua en totes les manifestacions de la vida col·lectiva catalana. Voluntat, esforç i constància cadascú de nosaltres a parlar-la i escriure-la millor cada dia. Hem de voler que la nostra llengua sigui la més bella i expressiva, la més eufònica i agradable, la més graciosa i atractiva, la més forta i robusta de totes les llengües del món civilitzat.

4. ALLIÇONAMENTS REPRENSIUS

El segon enfocament és el retret, com quan Estrem i Fa («La nostra llengua escrita», *Priorat*, núm. 168, 15 desembre 1935) critica el cinema de Falset perquè els «llençols publicitaris» i altres rètols surten amb faltes; en aquest mateix article, l'autor s'ofereix a revisar els textos que s'han d'exposar en públic.

Molts escrits conjuminen ambdós enfocaments. Antoni Marca («De l'escriure en català», *La Riuada*, núm. 35, 1 desembre 1928) renya els catalans que, escrivint en espanyol, cometien errors; per això els anima a escriure en català, i apunta a l'escriptura i la lectura com a mètode per a aprendre les normes:

escrivint en català, no direm que hom quedi lliure de les incorreccions, puix probablement hi existiran també, ja que per dominar sols sigui mitjanament un idioma, àdhuc essent el propi, és indispensable constant bona lectura, sense parlar d'estudi, que deixem per a professionals; però tenim la seguretat de què no foren tantes ni de tant relleu com les fetes en castellà. [...] Fent-ho així, i sense negligir la lectura de bons textos catalans, hom corregirà a poc a poc i sense esforç les incorreccions, arribant, amb el temps, a la perfecció relativa a què pot aspirar qui no pretengui ésser un professional

I Salvador Roca («L'exigència gramatical», *La Ribera*, núm. 36, 15 juliol 1934) fa veure la necessitat d'aprendre català amb motiu de l'aprovació de l'Estatut (1932):

Es clar que no tots els ciutadans hauran d'ésser acadèmics de la llengua, ni tan solament professors gramaticals; sí, però, que hauran de conèixer d'una manera regular la llengua escrita del país, puix que això haurà de formar part de llur cultura elemental i general. No serà possible de dir, com avui, que hom no sap escriure la seva llengua [...]. Aquell qui, encara avui, escrivís la preposició

castellana «hasta» sense la *h*, cometria una falta que l'impossibilitaria de treballar a cap despatx. De la mateixa manera, doncs, caldrà saber que el mot «comissió», per exemple, s'escriu en català amb dues esses. [...] Per tal de facilitar, de preparar les condicions que facin més planer l'estudi de la llengua gramatical, caldria que el llenguatge col·loquial, parlat, s'esmerçés a dir (si no la construcció castissa perquè això ja és més complex) els mots catalans que un temps havien reculat davant la influència històrica del castellà imperial i que avui tornen a fulgir amb llur brill mateix. Hi ha una sèrie de castellanismes i d'idiotismes extirpats ja del tot en la llengua escrita, que encara pullulen amb aquella alegria en el llenguatge parlat. Si hom suprimís els «hastas» i els «buenos» i els «desde luego» i els «no hi ha dret!» i tants i tants d'altres barbarismes i locucions exòtiques que infesten el parlar col·loquial, no hi ha dubte que això prepararia el terreny [...] de fer més fàcil l'estudi gramatical de la llengua catalana.⁹

5. MENCIONS DE FABRA

Una altra via consisteix a esmentar Fabra o la seva tasca, sempre amb elogis. Aroles («La campanya de la llengua», *El Llamp*, núm. 212, 30 abril 1930) parla de la «lloable exemplaritat» amb què Fabra dirigeix «l'obra de redreçament». Martí Rouret, amb motiu d'un homenatge a Fabra («L'educador del nostre verb», *La Riuada*, núm. 36, 15 desembre 1928), també l'elogia:

La tasca de Pompeu Fabra és prou coneguda de tots els catalans que estimem el nostre idioma. La seva obra s'excel·leix en tots els aspectes. Es, ni més ni menys, que l'obra magna d'un veritable artífex, construïda pacientment, vesant-hi a bells dolls tot el saber i tot l'amor que s'agermanen en el selectíssim esperit de l'illustre filòleg, [...] l'obra empresa actualment tan reeixida, esplendent i profitosa pel català il·lustre. [...] què no mereix aquell que, no tan sols ha emprat tot el seu talent i tot el seu amor en l'obra de no deixar empallidir la força de l'idioma, sinó que, a més a més, ha laborat, assíduament, en la reconstrucció, desenrotlle, perfeccionament i puixança del verb pairal? En aquest altre sentit, Pompeu Fabra ho mereix tot. Ell ha estat com l'educador del nostre idioma, car, si educar vol dir desenrotllar, exterioritzar, donar forma i efectivitat a les facultats, ell no ha fet altra cosa que treballar, denodadament, per el desenrotlle i exteriorització de les facultats del nostre verb, que avui, gràcies a aquesta labor constant, assenyada, plena d'amorós fervor del gran artífex, és ric, elegant, flexible, robust, viril, en una paraula, apte com el que més per a

9. Com s'ha dit, *La Ribera* estava vinculada a Acció Catalana. En un escrit sobre Narcís Oller publicat a *La Publicitat* (13 maig 1925), òrgan d'expressió d'aquest mateix partit, Rovira i Virgili —un dels seus dirigents— parla del temps en què «regnaven sobiranament [...] el *pues* i el *después*, el *bueno* i el *buenas*, el *hasta* i el *en aquel entonces*» (Ginebra, 2006, p. 189). Aquesta citació reporta castellanismes semblants als que hi ha al passatge final de Roca. Seria interessant, doncs, veure si aquesta mena de comentaris apareixen en altres revistes lligades a Acció Catalana, com *Vida Tortosina*, i comprovar si era una línia argumental d'aquesta entitat.

complir la pròpia finalitat [...]. Pompeu Fabra, artífex educador del verb vernacul, mereix l'homenatge més complert de tots els catalans, [...] el millor homenatge que cada ú, particularment, pot fer-li és el d'estimar força el nostre parlar, i el nostre llegir i escriure, d'acord amb les seves normes.

Miquel i Macaya («La normalitat del català actual», *La Riuada*, núm. 56, 31 octubre 1929), tot i no esmentar Fabra, parla d'un «filòleg vertader» i «excel·lent gramàtic» que ha permès que la llengua literària tingui «orientacions [...] definitives»:

dóna bo d'esguardar en els temps actuals les orientacions tan definitives que la llengua literària ha assolit. Un sentit depuratiu extremat, una tasca de paciència benedictina i un estudi de filòleg vertader han estat, podem dir, les normes sota les quals s'ha dut el nostre renovellament literari i lingüístic. [...] a casa nostra si bé trenta anys enrera hi havia gramàtiques catalanes, no hi havia, en definitiva, ni un excel·lent gramàtic [...]. Hi havia, per exemple, qui la paraula *amb* l'escrivia *ab*, i d'altres *am*. Per què? Perquè llavors el català no era una llengua depurada.

Estrem i Fa, en un text crític amb els qui fan faltes («La nostra llengua escrita», *Priorat*, núm. 168, 15 desembre 1935), també lloa Fabra:

L'Institut d'Estudis Catalans, i la tasca enorme de Pompeu Fabra, d'aquell home que amb aquest fet sol de l'ordenació de la nostra escriptura i de la depuració, i per què no dir-ho, de la catalanització del nostre llenguatge, s'ha fet creditor d'un monument, han fet de la nostra llengua un instrument d'expressió apte per a les nostres manifestacions literàries.

I Domènec Guansé («L'obra de Pompeu Fabra», *Priorat*, núm. 146, 20 gener 1935), en relatar la vida de Fabra, l'elogia:

L'obra de Pompeu Fabra —la seva obra enorme i delicada que el fa avui el màxim prestigi de la intel·lectualitat catalana— és deguda, sobretot —la intel·ligència a part— [...] a un gran ideal que l'ha guiat durant tota la vida: l'amor a la llengua catalana [...]. La seva figura acabarà per confondre's amb el temps amb el mateix geni creador de la llengua catalana i de la personalitat catalana.

6. ORIENTACIONS

Un altre recurs són les orientacions gramaticals, via plantejada per Aroles («La campanya de la llengua», *El Llamp*, núm. 212, 30 abril 1930):

demanem a totes les publicacions de Catalunya que dediquin en cada nombre, un petit espai a la difusió de la gramàtica catalana. Per migrat que fos el resultat

—encara que no ho creiem així— tot seria contribuir al millorament del co-neixement de l'idioma.

Amb aquesta funció *Priorat* va obrir la secció «La nostra llengua», amb només tres articles («*Bueno*», núm. 131, 3 juny 1934; «*Hasta luego i alego*», núm. 133, 1 juliol 1934; «Cognoms castellanitzats», núm. 141, 4 novembre 1934). No van signats, però pel contingut i l'estil es poden atribuir a Estrem i Fa (cal tenir present que ensenyava català a les tres comarques, com ho feia Bladé a la Ribera d'Ebre).

Els escrits apologètics també poden contenir orientacions (Miquel i Macaya, «La normalitat del català actual», *La Riuada*, núm. 56, 31 octubre 1929):

Hi ha coses, en gramàtica, que d'ésser mal emprades esdevenen imperdonables. Fer les oracions de negatiu sense el *no*; empar del *quin* per relatiu; l'ús arcàic del *lo* per *el*; l'ús dialectal de *sigut* per *estat*; l'ús equivocat del *beveu* [...] per *begueu*, segons que l'oració demani el verb en indicatiu o subjuntiu; l'ús final del *mateix* quan es refereix a allò de la qual cosa parlem; l'ús impropï de molts de mots, *aimar* i *fretura*, per cas, dels quals, el primer com en francès, vol dir venir de grat, i el segon no indica pas com comunment es creu, *desig*, sinó *mancança*, l'ús, semblantment, d'*els hi*, per *els*; o *els hi* per *els ho*, o *els hi*, també, per *els el*, *els la*, *els els*, etc. etc.; l'ús de *sapiguer* per *saber*; l'ús de *baix* per *sota*; *no res menys*, traduïnt *nada menos*, quan el seu sentit literari i en bell catalanesc és el del mot *demés*, *encara* o *així mateix*.

7. CONCLUSIONS

Els editors d'aquestes revistes van difondre el fabrisme mitjançant tres vies: al·liconaments doctrinals, elogis de Fabra i orientacions pràctiques. Usaven poc altres recursos, com reportar les obres de Fabra —ho fa Domènec Guansé («L'obra de Pompeu Fabra», *Priorat*, núm. 146, 20 gener 1935) i, de passada, Estrem i Fa («Treballem per l'idioma», *Priorat*, núm. 157, 7 juliol 1935), que considera «oficials» el *Diccionari* i la *Gramàtica*— o publicar textos seus —*Priorat* (núm. 80, 17 abril 1932) publica un discurs de Fabra a la junta general de Palestra (21 maig 1932).¹⁰ Tenien assumit, doncs, l'ideari fabrià. Es veu en els escrits i en la praxi: quan Estrem i Fa proposa canviar la grafia *Falset* per *Falcet* (*Priorat*, núm. 159, 4 agost 1935; núm. 161, 1 setembre 1935; núm. 163, 6 octubre 1935) recorre al concepte tan fabrià de *depuració*.

10. Aquest discurs va publicar-se en altres publicacions periòdiques, com *La Nostra Terra* de Mallorca (Miralles, 2000, p. 112).

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ANGUERA, Pere [et al.] (1996). *La premsa a la província de Tarragona durant la Segona República. 1931-1936*. Tarragona: Diputació de Tarragona.
- BLADÉ, Artur (1991). *Viure a Tarragona. Fulls d'un dietari, 1975-1976*. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV.
- ESTREM I FA, Salvador (1929). *La gent d'El Llamp*. Gandesa: El Llamp.
- (1993). *La gent d'El Llamp. A: Obres completes*. Vol. 1. Falset: Centre d'Estudis Falsetans. [Reed. de 1929]
- FIBLA, Joan Ramon (1993). «La llengua de Salvador Estrem i Fa». *La Veu del Priorat* [Falset], núm. 35, p. 35.
- FUSTÉ, Rosa Maria (1990). *La bibliografia de Falset: Les publicacions periòdiques a Falset del 1909 al 1936*. Tarragona: Diputació de Tarragona.
- GINEBRA, Jordi (1995). «Pompeu Fabra, vist per Artur Bladé i Desumvila». *La Riuada* [Móra d'Ebre], núm. 3, p. 28-29.
- (2006). *Llengua i política en el pensament d'Antoni Rovira i Virgili*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- GRAÑA, Isabel (1995). *L'acció pancatalanista i la llengua. Nostra Parla (1916-1924)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- MIRALLES, Joan (2000). «Fabra i les Illes Balears». A: ARGENTER, Joan A. [ed.]. *Simposi Pompeu Fabra*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 59-119.
- SÁNCHEZ CERVELLÓ, Josep (1994). «1906-1934. Premsa i societat a Móra d'Ebre». *Des del Castell* [Móra d'Ebre], núm. 2, p. 20-23.
- SÁNCHEZ CERVELLÓ, Josep; MARGALEF, Cinta (1992). *La premsa i les publicacions periòdiques a la Ribera d'Ebre*. Móra d'Ebre: Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre.
- SUBIRATS, Emigdi (2006). «La renaixença literària a la Terra Alta, Ribera d'Ebre i Priorat». *Malpàs* [Ascó], núm. 50, p. 45-47.
- VIDAL, Antoni (1993). «Biografia». A: ESTREM I FA, Salvador. *Obres completes*. Vol. 1. Falset: Centre d'Estudis Falsetans, p. 17-20.